

FONTS PER A L'ESTUDI DE LA SEGONA REPUBLICA A LES ILLES BALEARS

Sebastià Serra

L'objectiu del present treball és posar a l'abast dels estudiosos una sèrie de fonts de diferents tipus per a un estudi de la Segona República a les Illes Balears i Pitiüses. No es pretén exhaurir el capítol de fonts, ja que, de cada vegada que hi ha més estudiosos de la nostra història contemporània, més materials es van localitzant i descobrint, sobretot d'ençà que es va normalitzant la situació democràtica i tant particulars como organismes oficials van obrint les portes als investigadors.

Fa uns anys es va publicar una obra molt important sobre els moviments socials als Països Catalans, que és una excel·lent guia de fonts. Ens referim a l'obra dirigida per Emili Giralt —amb la col·laboració de Balcells, Cucó i Termes— titulada *Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes* (Editorial Lavínia, Barcelona 1972).

El present treball és dividit en una sèrie d'apartats, tot procurant que omplin els diversos aspectes que les fonts d'història contemporània tracten. A la vegada, procurarem que aquesta breu guia sigui àgil. Cal incidir en el fet que hi ha un ampli recull de documentació, sobretot de premsa, que l'autor del present article, amb diversos col·laboradors, ha anat realitzant des de 1976 amb un ajut de la Fundació Jaume Bofill, de Barcelona, i que és a l'abast de tots els investigadors que el vulguin consultar.

ARXIUS

A les Illes Balears els arxius que és poden consultar son nombrosos. Hem de distingir entre els particulars i els públics. Els particulars encara presenten serioses dificultats, ja que molta de gent continua sense deixar consultar documentació molt valuosa. Així s'ha anat avançant i, per exemple, respecte a Eivissa, amb l'ajut d'Isidor Marí i Vicenç Serra, hem pogut arribar a documentació que no haguéssim trobat a cap arxiu oficial.

Dels arxius oficials, són els municipals els que més documentació contenen, des de llibres d'actes, bans, informacions de vagues, acords dels comitès paritaris, obres públiques, educació, informació electoral, cens de població, etc.

Uns altres arxius de consulta necessària són els dels bisbats de cada illa. També el del Consell de Mallorca, antiga Diputació. Existeixen, a més a més, una sèrie d'institucions que han conservat documentació valuosa, com pugui ser la Fundació Cosme Bauçà, de Felanitx. El punt més negatiu és el referit a organitzacions polítiques, sindicals, patronals, financeres, etc., ja que moltes d'elles no són a l'abast i és freqüent que ens hàgim de limitar a memòries impreses, gairebé de tipus oficial. Així i tot, destaca la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació i el Registre de la Propietat.

A Madrid cal consultar la sèrie de Governació de l'"Archivo Histórico Nacional", a Alcalà de Henares l'"Archivo General de la Administración Pública", i a Salamanca l'"Archivo de Servicios Documentales de la Presidencia del Gobierno".

A Barcelona són nombrosos els arxius particulars i oficials que contenen documentació sobre les Illes Balears: hi destaquen l'Arxiu Històric Municipal, el del Col·legi d'Advocats i la Biblioteca de Catalunya. A València, coneixem alguns materials importants a la Biblioteca Universitària i a la Biblioteca de la Facultat de Filosofia i Lletres.

HISTORIA ORAL

Els darrers anys la història oral ha anat adquirint una importància decisiva en el quefer dels historiadors. Basta recordar els treballs de Joan Miralles, professor de la Facultat de Filosofia i Lletres, experiències en el terreny de l'educació partint de la realitat del medi, etc. Convé puntualitzar que les fonts provinents de la història oral s'han de verificar amb molt de rigor, que es necessari cercar pluralitat, tant en els aspectes ideològics com en la personalitat dels entrevistats, i que cal utilitzar un qüestionari rigorós, a més a més de la necessària confiança entre l'investigador i la font oral.

Cal institucionalitzar uns arxius de fonts orals i esperem que aviat el cinema pugui ésser una eina, per a l'historiador, molt més freqüent del que ho ha estat fins ara.

PUBLICACIONS PERIODIQUES

Es molt interessant l'aportació de Lluís Alemany Vich, *La premsa en Menorca*, publicada a la "Revista de Menorca" (Maó 1974), així com una altra aportació seva referida a

Mallorca, inèdita, que obtingué un premi Ciutat de Palma a la investigació ja fa anys; aquesta segona aportació, no l'hem poguda consultar fins ara. Respecte a Eivissa, a partir dels treballs de Bartomeu de Rosselló, d'Isidor Macabich, l'ajuda d'Isidor Marí i el meu propi treball, podem ja parlar d'un recull gairebé complet de la premsa a l'illa.

Les hemeroteques més exhaustives són la Biblioteca Pública de Palma, la Biblioteca March, la de la Societat Arqueològica Lul·liana, la Biblioteca Pública de Maó, el conjunt de periòdics que hi ha a l'arxiu municipal d'Eivissa, la Biblioteca Municipal de Palma i l'Ateneu de Maó. Tenim coneixent d'algunes hemeroteques molt interessants, però que encara no hem pogut consultar, com la del Círculo Mallorquín.

Nou eren els diaris que hi havia a les Balears en el període de què parlem: "*La Almu-daina*", "*Ultima Hora*", "*El Día*", "*Correo de Mallorca*", editats a Mallorca; "*La Voz de Menorca*", "*El Bien Público*" i "*El Iris*" de Menorca; "*La Voz de Ibiza*" i "*Diario de Ibiza*", publicats a Eivissa.

A més a més, existeixen un gran nombre de publicacions periòdiques setmanals, quinzenals o mensuals, d'entre les quals hi ha les publicacions pròpies d'un poble o comarca, publicacions sindicals o polítiques, culturals, publicacions econòmiques i publicacions religioses.

El període al qual feim referència va des de febrer de 1930 fins el juliol de 1936, és a dir l'etapa de la transició i normalització democràtica. Respecte a una publicació de caire oficial, hem de parlar del "*Boletín Oficial de la Provincia de Baleares*".

De les publicacions de tipus local, en varen sorgir de nombroses i de variades actituds, tant a nivell polític com cultural, a més a més de les que ja existien. Només parlarem d'uns quants exemples. A Felanitx, la publicació clàssica "*El Felanigense*" i, d'oposada orientació política, "*Es Maculí*" i "*Sa Pedra Foguera*". A Sóller hi havia el "*Sóller*" i "*La Voz de Sóller*" i la Casa del Poble d'aquella localitat publicà "*Unión y Cultura*". A Pollença, a més del "*Pollença*", sorgí "*Adelante*", "semanario anticaciquil de izquierdas". Hi hagué, encara, "*La Ciudad*" d'Inca, "*El Republicano*" de Sineu, "*La Razón*" i "*Esquitxos*" d'Algaida, "*La Voz Arraconense*" de S'Arracó, "*El Pueblo*" d'Andratx, "*Voz y Voto*" de Manacor, etc.

Dins les publicacions específiques d'organitzacions polítiques o sindicals, destacam en el terreny republicà progressista "*Ciudadania*", "*Tribuna Libre*", "*Justicia*" i "*República*", editats a Mallorca, "*Proa*" a Eivissa, i "*Nuestra Juventud*", "*Menorca Nova*", "*Juventud Republicana*" i "*Política Republicana*" a Menorca, a més de "*La Voz de Menorca*", en aquest cas un diari, també de tipus republicà. D'ideologia socialista tenim "*El Obrero Balear*" a Mallorca, i el "*Boletín de la Federación Obrera Menorquina*", "*Justicia Social*" i "*Adelante*" a Menorca, "*Masas*" es va començar a publicar a Eivissa el 1935 en col·laboració entre socialistes i comunistes. En el terreny anarco-sindicalista hi ha "*Cultura Obrera*" publicada a Mallorca, "*Fructidor*" i "*Porvenir Obrero*" a Menorca i "*Emancipación*" a Eivissa. Respecte als comunistes, destacam la publicació "*Nuestra Palabra*" que, en un cas de prohibició, va ser substituïda per "*El Comunista Balear*". Quan es va constituir el Front Popular el 1936, la col·laboració entre tots els grups que el formaren va ser consi-

derable i es va editar “*Antorxa*”. D’altres publicacions de tipus obrerista són “*Defensa Obrera*” i “*Cultura Social*”. Entre les publicacions d’orientació dretana, a més d’una part important dels diaris i d’alguns dels setmanaris locals o comarcals, hi ha “*Acción*”, d’Acció Popular Agrària; “*Acción Social*”, de l’Asociación de Trabajadores de la Unión de De-rechas; “*Reconquista*”, setmanari tradicionalista; “*La Veu de Mallorca*”, del Partit Regionalista; “*La Razón*”, partidària de Joan March; “*Aquí estamos*” de Falange; “*Verdad y Justicia*”, “*El Luchador*” i “*El Bon Mot*”, totes elles de Mallorca; a Eivissa es publicava una altra “*Acción*” i “*Excelsior*” i, a Eivissa i Alaior, “*Nuestra Hoja*”. Cal especificar que hi ha una relació directa, moltes de vegades, entre publicacions de dretes i publicacions religioses. En el camp ideològic contrari, dues publicacions molt específiques varen ser “*La Sotana Roja*”, de tipus anticlerical, i “*Foch y Fum*”, de tipus satíric dins un espai esquerrà i antiverguista.

Respecte a les publicacions culturals, cal parlar fonamentalment de “*La Nostra Terra*”, de l’Associació per a la Cultura de Mallorca; la “*Revista de Menorca*” de l’Ateneu de Maó; “*Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*”; “*Philharmonia*”, dedicada a la música; “*Cuadrilátero*” dedicada als espectacles; “*Brisas*”; “*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*”; “*La Vanguardia Balear*”; “*Almanac de les Lletres*, de l’Associació per a la Cultura de Mallorca.

De publicacions econòmiques, hi havia “*El Intermediario*” del Sindicat de Comissionistes i Representants; “*Cúspide*” de temàtica industrial; “*El Campesino*” d’Eivissa; “*Mallorca agrícola*”; “*Boletín de la Cámara de Comercio, Industria y Navegación*” de Palma de Mallorca i de Menorca. Les Cambres de Comerç, a més a més, editaven una memòria anual i la de Mallorca incloïa dades d’Eivissa. La majoria d’aquestes publicacions estaven relacionades amb l’empresariat.

Pel que fa a les publicacions religioses, donada la seva abundància, només en destacarem algunes: “*Lluch*”; “*Studia*” del Círculo de Estudios de Palma; “*El Heraldo de Cristo*”; “*Boletín Oficial del Obispado de Mallorca*”; “*Bolletí Dominical de la Diòcesis de Mallorca*”, substituït posteriorment per “*Hoja Dominical de la Diòcesis de Mallorca*”; “*Noticias*”; “*Ideas*”, fulls impresos pel Patronat Obrer; “*Monte Toro*” de Menorca; “*El Propagador Ciudadelano*” i “*El Propagador de la Devoción al Sagrado Corazón*”. Cal tenir en compte en aquest apartat que ja hi ha publicacions de tipus religiós citades a l’apartat de publicacions de dretes, com “*El Bon Mot*”, “*Excelsior*”, “*Verdad y Justicia*”, etc.

Algunes publicacions difícils d’enmarcar, donada la seva especificitat, serien “*Concepció Arenal*”, sota uns aspectes feministes; “*Revista Balear de Medicina*”; “*El Secretariado Balear*”; “*Vida Femenina Balear*”, de l’obra femenina de La Caixa, etc. També caldria considerar les publicacions estrangeres editades a Mallorca i les revistes esportives.

LLIBRES I FULLETS

N’hi ha, en bon nombre, a totes les biblioteques esmentades. De totes maneres, volem destacar-ne alguns, com és ara l’*Anuario Estadístico de España*, alguns fullets del Foment

de Turisme de Mallorca, les publicacions del Patronat de Previsió Social de Catalunya i Balears, les del Ministeri de Foment respecte a la tasca de l'Institut Oceanogràfic, etc. Recordam també les memòries de les societats financeres, com el Crèdit Balear, les de la Societat de Tramvies, Ferrocarrils... i d'altres de contingut més especial com les de "Soma-tenes Armados de Baleares".

En el present treball, hem fet referència a una sèrie de fonts per a l'estudi de la història de la Segona República a les Illes Balears. No les hem exhaurides, però, ni de prop fer-hi, tant en l'aspecte de fonts impreses com en el d'altres tipus de fonts. Així i tot, cal una ampliació, tant a cada illa com a la resta de l'Estat.

Consideram vàlid l'esquema de Francesc Bonamusa, *Informació de fonts del segle XX*, presentat en el col·loqui d'historiadors celebrat a Barcelona el 1974, organitzat pel Centro de Estudios Históricos Internacionales i editat el mateix 1974. També és interessant la consulta de l'obra de Pierre Conard-Malerbe, *Guía para el estudio de la Historia Contemporánea de España* (Ed. Siglo XXI, Madrid 1975).

